

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA ANGLICKÉHO JAZYKA

**ČARODĚJNICE A KOUZELNÍCI
V ANGLICKÉ DĚTSKÉ LITERATUŘE**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Michaela Nathanská

Učitelství pro 1. stupeň ZŠ

Vedoucí práce: Mgr. Libuše Lišková, M.A.

Plzeň, 2015

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 14. dubna 2015

.....

Michaela Nathanská

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé diplomové práce Mgr. Libuši Liškové, M.A. za trpělivé vedení a poskytnutí cenných rad při vypracování diplomové práce.

Obsah

1	Úvod.....	4
2	Čarodějnictví ve světě	5
2.1	Historie čarodějnic v anglicky hovořících zemích.....	5
2.1.1	Anglie	6
2.1.2	Skotsko a Irsko	7
2.1.3	Severoamerické osady	7
2.2	Čarodějnice v současnosti.....	9
2.3	Víra čarodějnic.....	9
3	Děti a pohádky	12
3.1	Rozvoj dětské osobnosti pomocí literatury.....	12
3.1.1	Dětská fantazie	13
3.1.2	Percepce textu.....	14
3.1.3	Seznámení s literaturou	15
3.2	Odborné rozlišení vybraných literárních žánrů.....	17
3.2.1	Pohádka	17
3.2.1.1	Pohádka lidová.....	18
3.2.1.2	Pohádka umělá	18
3.2.2	Fantasy literatura	19
4	Příběhy o čarodějnicích a čarodějích	20
4.1	Dětská literatura.....	21
4.1.1	Letopisy Narnie	23
4.1.1.1	Lokace příběhu	23
4.1.1.2	Atmosféra.....	24
4.1.1.3	Postava	24
4.1.1.4	Původ	24
4.1.1.5	Fyzický vzhled	25
4.1.1.6	Charakterové vlastnosti.....	25
4.1.1.7	Nadpřirozené schopnosti, magické předměty, používaná kouzla.....	25
4.1.2	Harry Potter	26
4.1.2.1	Lokace příběhu	26

4.1.2.2	Atmosféra.....	27
4.1.2.3	Postava	27
4.1.2.4	Původ	28
4.1.2.5	Fyzický vzhled	28
4.1.2.6	Charakterové vlastnosti.....	28
4.1.2.7	Nadpřirozené schopnosti, magické předměty, používaná kouzla.....	29
4.1.3	Čaroděj ze země Oz.....	29
4.1.3.1	Lokace příběhu	30
4.1.3.2	Atmosféra.....	30
4.1.3.3	Postavy.....	30
4.1.3.4	Původ	31
4.1.3.5	Fyzický vzhled	31
4.1.3.6	Charakterové vlastnosti.....	32
4.1.3.7	Nadpřirozené schopnosti, magické předměty, používaná kouzla.....	33
4.1.4	Čarodějnice školou povinné	33
4.1.4.1	Lokace příběhu	34
4.1.4.2	Atmosféra.....	34
4.1.4.3	Postava	35
4.1.4.4	Původ	36
4.1.4.5	Fyzický vzhled	36
4.1.4.6	Charakterové vlastnosti.....	36
4.1.4.7	Nadpřirozené schopnosti, magické předměty, používaná kouzla.....	37
4.2	Srovnávací analýza vybraných čarodějníc a čarodějů	38
4.2.1	Původ.....	40
4.2.2	Věk	40
4.2.3	Lokace	40
4.2.4	Vzhled.....	40
4.2.5	Oděv	40
4.2.6	Kladné a záporné povahové rysy.....	41
4.2.7	Magické předměty	41
4.2.8	Nadpřirozené schopnosti	42
4.2.9	Kouzla.....	42
4.2.10	Shrnutí	42

5	Závěr.....	43
6	Resumé.....	45
7	Seznam použité literatury.....	46
8	Seznam tabulek	48

1 Úvod

Pro svou práci jsem si zvolila v současné době velmi populární téma Čarodějnice a kouzelníci v anglické dětské literatuře.

Aby bylo možné proniknout do hlubšího pochopení postav čarodějnic a kouzelníků, v počátku práce se budu zabývat čarodějnictvím ve světě, a to z pohledu historického, zejména v anglicky hovořících zemích. Následně rozvedu pohled na čarodějnictví v současnosti a pokusím se objasnit používané nástroje a techniky při praktikování magie.

Dále uvedu důležitost rozvíjení dětské fantazie, roli vyprávění a pohádek v životě dítěte a seznamování s literaturou. Rozlišením literárních žánrů, ve kterých se objevuje kouzelnická tematika, se plynule překlenu k příběhům o čarodějích a čarodějnicích v literatuře.

Hlavním úkolem diplomové práce je rozlišení různých typů čarodějnic a čarodějů vystupujících v dětské literatuře. Rozborem jednotlivých kouzelnických postav na základě rozličných kritérií zjistím pomocí analýzy jejich jednotlivé i společné role a rysy. Podrobněji se zaměřím na nejznámější práce o kouzelnících a čarodějnicích, jejichž autory jsou Clive Staples Lewis, Joanne Rowlingová, Lyman Frank Baum a Jill Murphyová.

Svojí prací shrnu poznatky o roli čarodějnic a kouzelníků v literatuře, jež se odvíjí od historického základu. Tímto podrobnějším rozbohem bych ráda přispěla dalším učitelům, kteří mohou svým žákům představit téma čarodějnice a kouzelníci v literatuře atraktivněji a usnadnit jim výklad tohoto tématu.

2 Čarodějnictví ve světě

Již ve starověkém světě bylo čarodějnictví součástí společnosti. V některých společenstvích se jednalo o šamany, v jiných o druidy či věštkyně. Společným jmenovatelem však bylo, že vzbuzovali v lidech úctu a strach. „Magie a čarodějnictví nevzkvétaly jen v takzvaných klasických civilizacích Řecka a Říma, ale rovněž mezi Germány, Nory a Kelty. Bohové severu, a zejména to platí pro keltská božstva, výrazně ovlivnili moderní čarodějnictví. Navíc čarodějnické tradice pomohly rozšířit řadu známých legend, jako je ta o králi Artušovi, o duchu lesa a o Robinu Hoodovi.“ (Streeter 2008, s. 54)

2.1 Historie čarodějnic v anglicky hovořících zemích

Čarodějnické pověry byly v těchto zemích běžné jako v jiných evropských státech. Jednalo se především o Evropu 16. a 17. století. Z čarodějnic byly většinou obviněny ženy, výjimkou ovšem nebyli ani muži. Streeter (2008, s. 95) odhaduje, že z celkového počtu popravených činily ženy 75 procent. Často mezi obviněnými a popravenými byly porodní báby. V různých sociálních poměrech byly osoby obviňovány pro odlišné důvody. Pokud přestala dojít kráva, byla uhranuta. Jestliže někdo onemocněl netypickou chorobou, byl očarován. Jiní se potřebovali zbavit manželky či manžela, úředníci či výše postavené osoby chtěli získat nové pozemky, ve vyšších kruzích se jednalo o intriky. Zneužívání procesů s čarodějnicemi bylo inscenováno i příslušníky vládnoucích tříd. Z čarodějnic byli obviňováni i lidé, kteří se věnovali léčitelsví či bylinkářství. Někteří čarodějové údajně dokonce dokázali ovládnout vlky, kteří poslouchali jejich pokyny (Ragache 1991, s. 44). Rychlost obvinění a procesu vedla lidi k masovému obviňování spoluobčanů. Mnozí se odvolávali dokonce na Bibli. Bible svatá (1963, s. 68) ve Starém zákonu Exodus 22:18 praví „Čarodějníci nedáš živu býti.“

Na čarodějnictví někteří jedinci vydělávali či si pořizovali svoji živnost. Jedním z nejznámějších je Matthew Hopkins, za vlády Karla I. patřil mezi nejhorší z lovců čarodějnic. Sám sebe nazýval generálním lovcem čarodějnic. Během dvou let, a to mezi roky 1644 a 1646, nechal popravit minimálně 230 čarodějnic (Streeter 2008, s. 94).

V této souvislosti se hovoří o tzv. honech na čarodějnice. Při usvědčení z čarodějnictví docházelo ke konfiskaci majetku obviněného, což znamenalo možnost obohacení se pro soudce. Po Hopkinsově smrti v roce 1647 již nebyl hon na čarodějnice v takové míře fanatický.

K odsouzení obviněného se používaly různé zkoušky. Při tzv. zkoušce vodou byl za nevinného považován ten, kdo se ve vodě potopil, ten, kdo zůstal na povrchu vody, byl obviněn. Paradoxem bylo, že osoba potopená ve vodě byla shledána nevinnou, ovšem utopila se. Další zkouška, která byla používána, je označována jako zkouška za pomoci jehly. Lidé, do kterých se píchlo jehlou, a nekrváceli, byli vinni. Mezi další metody patřila tortura pomocí nespavosti. Ve všech těchto zkouškách byly prováděny podvody.

Streeter (2008, s. 85) uvádí, že dle odhadů padlo za obětí pronásledování 40 000 až 100 000 osob.

2.1.1 Anglie

Čarodějnictví bylo ve středověké Anglii trestáno ojediněle. Většina obvinění končila rozumně. V některých případech obviňoval i sám panovník. Jednalo se o případy, kdy byla nařčená osoba nevhodně zainteresována do panovníkových intrik nebo mohla případně usilovat o trůn.

V roce 1563 byl vyhlášen „zákon proti spiknutí, očarování a čarodějnictví“. Tento zákon stanovoval tresty, ovšem kauzy neměly být spojovány s kacířstvím a měly být projednávány před civilním soudem. Případ, kdy byla použita magie s úmyslem někoho poškodit, nemusel končit setnutím obviněného (Streeter 2008, s. 93).

Někteří jedinci se pomocí horoskopů snažili zjistit, jak dlouho bude vládnout královna Alžběta I. V roce 1581 byl vydán zákon, který takový skutek řadil mezi těžké zločiny. Zajímavostí je, že do anglického právního systému nepronikla tortura v takové míře jako v jiných státech.

Za Cromwellovy vlády došlo k úbytku procesů s čarodějnicemi. Poslední proces proběhl v roce 1712 (Šindelář 1986, s. 95).

2.1.2 Skotsko a Irsko

V 16. století proběhlo několik procesů se šlechtici, kteří se pomocí kouzel pokoušeli odstranit krále. Tortury se zde legálně používalo. Již před nástupem na trůn Jakub I. napsal knihu *Démonologie*, v níž ospravedlňuje hon na čarodějnice, neboť jsou zástupci ďábla a ten chce svrhnout krále z trůnu, protože je králem z boží milosti. Hon na čarodějnice začal mít tedy i politický rozměr. Jakub I. byl již ve Skotsku ovlivněn procesy s čarodějnicemi a také při pobytu v Dánsku, kde se obeznámil s teoretickými spisy o čarodějnictví a hony na čarodějnice v Evropě, které byly brutálnější než v Anglii (Hilský 2010, s. 631). Rok po korunovaci Jakub I. v roce 1604 uvedl v platnost „zákon proti zařikávání, čarování a proti styku se zlými a prokletými duchy“, v němž stanovil trest smrti i za menší přestupky. Král také schválil nový překlad Bible, v němž osoby praktikující černou magii včetně travičů označoval slovem witch. William Shakespeare napsal roku 1606 hru *Macbeth*, v níž se chtěl zavděčit králi, patronovi své herecké společnosti, a uvádí v ní nejen černou magii čarodějnic, ale také ospravedlňuje nárok Jakuba I. na trůn. Roku 1616 král Jakub I. připustil, že vzhledem k neprůkazným důkazům se může často jednat o usvědčení nevinných osob z čarodějnictví a dokonce v jednom případě v Leicesteru osobně zakročil (Streeter 2008, s. 95). Počet obětí ve Skotsku v letech 1580 – 1680 se odhaduje na 3400 osob (Šindelář 1986, s. 97 - 98).

V Irsku Angličané ponechávali zákony o čarodějnictví v platnosti až do roku 1821 z důvodu jejich možného použití v případě rebelie Irů. Irsko se tedy řadilo mezi poslední evropské země, kde byla zrušena trestnost čarodějnictví. (Šindelář 1986, s. 98).

2.1.3 Severoamerické osady

V roce 1620, kdy se Angličané stěhovali do anglických kolonií v Nové Anglii, došlo zároveň k šíření myšlenky pronásledování čarodějnic. Počet poprav zde nedosahoval příliš vysokých čísel. Odsouzení byli vždy pověšeni, nikdy nebyli upalováni (Streeter 2008, s. 106). William Perkins vydal roku 1608 popisnou knihu *Rozprava o prokletém umění čarodějnickém*, v níž uvádí, že čarodějníci lze identifikovat tak,

že po hádce s ní postihne danou osobu smůla. Na základě tohoto tvrzení mohlo být vzneseno obvinění.

Mezi největší kauzu patřil salemský hon na čarodějnice. Streeter (2008, s. 114 - 122) ve svém díle rozepisuje fakta tohoto případu následovně. Roku 1692 v Salemu v Massachusetts dostaly dvě dívky, devítiletá Elizabeth Parrisová a jedenáctiletá Abigail Williamsová, záhadnou nemoc po hře na předpovídání budoucnosti. Následně se choroba rozšířila na dalších pět dívek. Přivolaný lékař nedokázal určit diagnózu a prohlásil, že dívky posedl Ďábel. Byl upečen tzv. čarodějnický koláč, díky němuž dívky mohly ukázat na čarodějnice, které je ůrkly. Takto byly obviněny první tři ženy – otrokyně Tituba, bezdomovkyně Sarah Goodová a Sarah Osbourneová, starší žena nechodící do kostela. Tituba se z neznámých důvodů přiznala k setkávání s Ďáblem a potvrdila čarodějnictví i u ostatních dvou žen. Následovalo obviňování dalších osob na základě nadpřirozených důkazů, což znamenalo vidění ducha osoby na místě, kde nebyla fyzicky přítomna. Zajímavostí bylo, že obvinění, kteří se přiznali k provozování čarodějnictví, byli zproštěni viny, ti, kteří toto popřeli, byli odsouzeni ke smrti oběšením. Pouze jeden člověk byl rozdrcen mezi kameny, protože se po obvinění odmítl dostavit k soudu. Poté, co byli popraveni lidé, kteří byli očividně nevinní, začalo se všeobecně pochybovat o čarodějnictví v Salemu a právoplatnému odsuzování. Guvernér sir William Phips zakázal používání nadpřirozených důkazů u soudu a nechal rozpustit soud specializovaný na vyšetřování čarodějnic. V květnu roku 1693 byli ostatní obvinění guvernérem Phipsem omilostněni. Příčin salemského honu na čarodějnice může být několik. Streeter (2008) zmiňuje mocenské nesváry uvnitř místního společenstva, přílišné puritánství, náhodnou otravu v jídle cizopasnou houbou paličkovicí nachovou neboli námelem, která vyvolává blouznění a záchvaty, či pomstychtivost mladých dívek, jimž se sled událostí vymkl kontrole, a dále musely ve svém předstírání pokračovat. Hon na čarodějnice v Salemu vedl k zadržení a obvinění z čarodějnictví sto čtyřiceti jedna osob, z toho devatenáct bylo oběšeno, jeden rozdrcen kameny.

Salemské události z konce 17. století poskytly inspiraci americkému dramatikovi Arthuru Millerovi, který v roce 1953 napsal slavnou divadelní hru Čarodějky ze Salemu.

2.2 Čarodějnice v současnosti

S nástupem osvícenství a vědeckých pokusů a bádání upadl zájem o nadpřirozeno a lidé se více soustředili na rozumovou stránku osobnosti. Fanatismus ohledně čarodějnictví tedy stejně rychle vzrostl i opadl. V současné době v evropských státech není čarodějnictví zaneseno do trestního zákoníku. Osoby, které ovládají znalosti léčivých účinků bylin, jsou okolím obdivovány, nepochopení nových jevů je vysvětlováno exaktními vědami, nové nemoci jsou diagnostikovány a vědci hledají příčiny, důsledky a možnosti léčby. Z myšlení dnešních lidí ustoupila pověřčivost a intriky se provádí méně viditelně nejen díky novým technologiím.

Stále však existují osoby, které se čarodějnictvím zabírají a provozují magii. Především je znám kult Wicca, který byl založen v polovině 20. století Geraldem Bruseau Gardnerem, uctívající Bohyni a Boha (Farrar 1996, s. 29). Tradice Wicca je inspirována pohanstvím, lidovým čarodějnictvím a klasickým okultismem. Později byla inspirací pro založení Saské Wiccy či Dianické Wiccy.

V současnosti čarodějnice praktikující samostatně, jsou nazývány solitérními čarodějkami, ostatní provádí magii v kovenech. Koven je seskupení většinou třinácti čarodějnic a čarodějů, kteří se nazývají kněžkami a knězi. V jejich čele stojí velekněžka, která dbá na udržování harmonie v kovenu. Založit nový koven může velekněžka s veleknězem, kteří se vydělí z původního kovenu. V okolí tří mil od sídla kovenu nesmí sídlit žádný jiný koven, aby nedocházelo k překrývání sil.

Pokud se muž či žena chce stát čarodějem či čarodějnicí, musí absolvovat zaškolení trvající jeden rok a jeden den. V případě, že se osvědčí, následuje zasvěcení, které má tři úrovně, z čehož třetí je nejvyšší stupeň a čaroděj se stává veleknězem, čarodějnice velekněžkou (Streeter 2008).

2.3 Víra čarodějnic

Vzhledem k negativnímu vnímání okolí slova čarodějnictví, používají některé ženy a někteří muži praktikující magii raději pojem Wicca. „Čarodějové jsou přesvědčeni, že je nejstarším náboženstvím na světě, že leží v základech všech ostatních náboženství a že se s nimi v ničem nevyklučuje.“ (Farrar 1996, s. 39) Čarodějnice věří v Bohyni a Boha,

příčemž zejména Bohyně je důležitá. Představuje přírodu, Matku zemi a plodnost. Bůh znázorňuje život, smrt a znovuzrození. Všichni věří v reinkarnaci. Důležitou součástí víry je Mýtus znovuzrození či Mýtus Bohyně. Jedná se o nekonečný koloběh života, tedy střídání života, smrti a znovuzrození. Smrt je součástí a není třeba se jí obávat. Koloběh je rovněž znázorněn Měsícem a jeho fázemi, které symbolizují trojí aspekt Bohyně. Dorůstající Měsíc značí Pannu, úplňk Matku a ubývající Měsíc Babici (Streeter 2008). Pomocí rituálů se lze napojit na božskou podstatu, obvykle praktikovaných při novu či úplňku. Nedílnou součástí je duchovní a osobní rozvoj. Všeobecně žijí čarodějnice v souladu s přírodou.

Osoby praktikující magii přikládají rituálním pomůckám velkou váhu. Některé z čarodějníc doporučovaly, aby pomůcky byly vystaveny světlu úplňku, při kterém získají svou moc, jiné byly zastánkyněmi toho, aby byly předměty vystaveny působení čtyř základních elementů, a to vodě, zemi, vzduchu a ohni. Farrar (1996) ve své publikaci uvádí několik základních pomůcek, které jsou čarodějnicemi používány. Patří sem Athame, druh nože s černou rukojetí, s nímž se ve vzduchu opisují obrazce, dále dřevěná hůlka, kadidlo určené k použití před a po rituálech, kalich na vodu či víno, kniha stínů, kotlík, oltář, na nějž se pokládají rituální pomůcky, provaz, roucho, svíce a zvonek. Farrar (1996, s. 55-61) ve své knize popisuje důležitost umění vytyčení magického kruhu, neboť jeho funkcí je koncentrace a ochrana.

Streeter (2008, s. 68) uvádí, že rok současných čarodějů a čarodějníc se dělí podle osmi svátků, takzvaných sabatů. Jsou tím míněny dny, během kterých se členové kovenu shromáždí ke společným oslavám. S jednotlivými sabaty jsou spojovány různé rituály, a to podle ročního období, kdy je svátek slaven. Nejdůležitějšími sabaty jsou Samhain (31. října), Imbolc (2. února), Beltain (1. května) a Lughnasadh (31. července).

„Samhain v keltské tradici představuje ekvivalent Nového roku a oslavuje příchod zimy. Pro čarodějnice je to velmi důležitý a mocný svátek. Symbolizuje příchod tmy (a to doslova, neboť na severní polokouli se po nástupu zimy dny krátí), který je nezbytný, má-li se opět navrátit světlo a nový život. Některé čarodějnice využívají této doby k tomu, aby navázaly kontakt se zesnulými milovanými osobami. Samhain se rovněž pokládá za dobu zrcadlení; okamžik, kdy je třeba se ohlédnout zpátky a rovněž se zahledět do budoucnosti.

Imbolc se občas označuje křesťanským názvem Hromnice, což je svátek Očišťování Panny Marie, matky Ježíšovy. V anglicky hovořících zemích je populární rovněž jako *Groundhog Day* čili „Den svišťů“. Čarodějnice tento svátek často spojují s keltskou bohyní Brigit. Imbolc symbolizuje první pučení a začátek růstu, jedním slovem zrození jara, kdy se život navrácí z temného lůna zimy; připadá na den, který je přesně uprostřed mezi zimním slunovratem (Yule), kdy se dny začínají opět prodlužovat, a jarní rovnodenností.

Beltain je pro čarodějnice asi nejradostnější. Úzce souvisí s plodností a sexualitou a spolu se Samhainem představuje dva nejdůležitější sabaty v roce. Tradičně se v tento den zapalovaly ohně a mezi nimi se provedl dobytek, aby se očistil. Beltain připomíná symbolickou jednotu Boha a Bohyně. Rituály, jež v tento svátek čarodějnice často provádějí, zahrnují symbolické „námluvy“ mezi velekněžkou a veleknězem kovenu.

Lughndasah získal své jméno podle keltského boha Lugha, patrona světla a ohně. Přichází v pozdním létě a oslavuje sklizeň, avšak současně s tím přináší i symbolickou smrt Obilného krále, též Ducha. Duch musí vždy na konci léta zemřít, aby se příští rok na jaře opět probudil život – další příklad nekonečného koloběhu, kterých je wiccanská věrouka plná.“ (Streeter 2008, s. 69)

Následující citace vystihuje celkový pohled na novodobé čarodějnictví. „Wicca není evangelické náboženství a většina wiccanů je srozuměná s tím, že jejich cesta je jednou z mnoha cest, po nichž mohou lidé kráčet, směřují-li k duchovní obrodě a rovnováze. K hlavním zásadám moderního čarodějnictví patří tolerance, úcta k ostatním a úcta k přírodě a zemi, na níž žijeme. Wiccané neusilují o zavedení jednoho celosvětového náboženství. Žádají pouze, aby mohli svobodně praktikovat svou víru, aniž by museli čelit diskriminaci a neustále uvádět na pravou míru zavádějící výklady. S přihlédnutím k dlouhé, strastiplné a často krvavé historii, kterou má čarodějnictví za sebou, je to skromný, ale navýsost důležitý požadavek, jehož splnění představuje stále palčivější otázku.“ (Streeter 2008, s. 183)

3 Děti a pohádky

Děti se s pohádkami setkávají již od nejútlejšího věku. Rodiče předpokládají, že prezentováním pohádkových příběhů se stane svět jejich potomkům snáze srozumitelný a čitelnější.

3.1 Rozvoj dětské osobnosti pomocí literatury

Literatura, která je určena pro dětského čtenáře, má svoji úpravu a obsahem přispívá k duševní, estetické a etické výchově dítěte. Pro děti předškolního věku ve věku 3 až 6 let jsou vhodná leporela, říkadla, hádanky, příběhy se zvířaty a obrázkové knihy. Pro čtenáře mladšího školního věku, 6 až 11 let, jsou určeny pohádky, příběhy z přírody a ze života dětí či rytmičné verše. Starší děti ve věku 11 až 15 let se především ve školním prostředí seznamují s dobrodružnou literaturou, s pověstmi a bájemi.

Pro nejmenší začínající čtenáře jsou knihy uzpůsobeny, obvyklé jsou příběhy krátké, s jednoduchým dějem, velkým fontem písma a větším počtem obrázků. S pokračující úrovní mají příběhy zápletky, jsou obsáhlejší, mají menší font písma a méně grafických znázornění.

Již v předškolním věku lze pozorovat zřetelné rozdíly na dětech, kterým se rodiče věnují a čtou jim pohádky a příběhy, které jsou přiměřené jejich věku, a na dětech, které jsou o vyprávění a čtení ochuzeny. Znatelné jsou rozdíly především v obsahu slovní zásoby a také ve schopnosti se vyjadřovat. Pro děti je obohacující, pokud při vyprávění či předčítání rodič objasňuje významy neznámých slov. Pro dospělého je možnost objasnit, co je v příběhu slušné a co ne, a tím nenásilně formovat morální stránku osobnosti dítěte. Zároveň je tím podporována schopnost dítěte vytvořit si hodnotový žebříček. Pro starší děti, které se již řadí mezi čtenáře, je vhodné naučit se používat encyklopedie a slovníky. Tyto děti mají poté širší rozhled, větší zájem o získávání informací a bohatší slovní zásobu, kterou mohou využít při následných diskuzích či při úspěšné kooperaci.

Čtení rodiče s dítětem utužuje vzájemné vazby, neboť při čtení jsou spojeni příběhem a věnují se plně jedné činnosti. Čas, kdy se dospělý takto věnuje dítěti, je pro dítě

velmi důležitý a prohlubuje se pocit sounáležitosti. Dospělý je s dítětem v těsné blízkosti, ukazuje mu obrázky a vysvětluje děj, aby dítě co nejvíce rozumělo a sžilo se s příběhem. Vzájemně si rodič s dítětem poskytují pozitivní citové projevy a vazby.

Čtení jako takové pozitivně ovlivňuje dětskou psychiku, a proto je pro správný vývoj jedince nezbytné pravidelné předčítání rodičem či vyučujícím a dostatečná motivace k samostatnému čtení.

3.1.1 Dětská fantazie

Streit (1992) ve své publikaci popisuje, že dětská fantazie, která má od útlého dětství tendenci se rozvíjet, je bezbřehá a pro dospělé osoby často neuchopitelná. Tato fantazie dokáže z písku vystavět hrad, nechat holý strom vykvést barevnými květy, prohánět se na koni přes poušť a provádět nekonečné množství představ. Děti jsou tak ukryty ve vlastním světě, šťastné a zapomínající na čas. Vyprávěním pohádek se dětská duše obohacuje a naplňuje. Dále Streit (1992) uvádí, že děti předškolního věku nerozlišují mezi vnitřními a vnějšími prožitky a doplňují si okolní svět věcmi a osobami své fantazie. Pokud si dítě hraje, je svět jedna velká pohádková říše. Děti mladšího školního věku je vhodné seznamovat s pohádkami, které obsahují symboliku a morální ponaučení. Pomocí pohádek lze pozitivně stimulovat dětskou fantazii, rozvíjet ji a utvářet lidský charakter. Tato potrava pro duši je nedílnou součástí úspěšně prožitého dětství a navazuje na pozdější prožívání reality. Důležité je, aby dětem byl umožněn přístup k pohádkám vhodným pro jejich věk a rozpoložení. Nevhodnost volby obsahové stránky pohádek může vést k negativnímu vývoji jedince a celkovému ustrnutí.

Děti se učí pomocí čtení příběhů rozeznávat svět reality a fantazie. Ve svých fantaziích se mohou ztotožňovat s hrdiny pohádek a příběhů a prožívat s nimi jejich radosti a strasti. Mohou společně odhalovat nastražené překážky a čelit záporným postavám. Učí se rozpoznávat hodnoty dobra a zla.

3.1.2 Percepce textu

„Přihlížíme-li k vývoji dítěte z hlediska ontogenetického a psychosociálního, vidíme, že v předškolním věku vnímá dětský recipient slovesný text auditivně, prostřednictvím živého nebo reprodukováného čtení dospělými, dále vizuálně, zrakovou formou, s převahou recepce grafické podoby knihy, v její výtvarné a ilustrační podobě. Teprve ve čtenářské fázi se komunikační situace proměňuje a modifikuje poměr mezi auditivní a vizuálně-auditivní složkou. Doba zprostředkované komunikace s textem končí a nastává přímá komunikace s literárním dílem.“ (Urbanová 2004, s. 8).

Pokud je dítěti umožněno pravidelné předčítání, učí se koncentrovat svoji pozornost. Vzhledem k vývojovému stádiu jedince není možné u dítěte předškolního věku udržet pozornost u intenzivní činnosti po delší čas. S následným vývojem se prodlužuje i doba koncentrace. K rozvíjení schopnosti se soustředit u dětí předškolního věku významně přispívá předčítání alespoň 15 až 30 minut denně.

Děti mladšího školního věku, které se již stávají začínajícími čtenáři, se musí naučit zapojovat různé části mozku při čtení. Samotné čtení včetně fáze porozumění obsahu je velmi namáhavá činnost a je třeba mít dostatečně vyvinutou nervovou soustavu. Dítě při čtení nejdříve analyzuje zrakem jednotlivá písmena, zapamatuje si je, poté si je vybaví v paměti, převede do zvukové podoby, pokud čte nahlas, a zapamatuje si, co přečetlo. Samotné čtení vyžaduje každodenní úsilí a trénink. Pokud se jedná o dítě, které má vrozenou vadu dyslexie, nastávají potíže s percepcí textu. Pomocí důkladných cvičení s dyslektickými pomůckami, jakými je například čtecí okénko či dyslektické tabulky, lze při pomoci rodičů a vyučujícího dítěti usnadnit vstup mezi čtenáře.

Důležité je správně zvolit náročnost textu. Kniha by měla být pro dítě srozumitelná, poučná a zábavná zároveň. Nakladatelé často u jednotlivých knih uvádí vhodný věk čtenáře, pomocí kterého se lze snáze orientovat. Každé dítě je ovšem osobnost, která se jinak vyvíjí, proto dítě předškolního věku může zaujmout kniha pro dítě mladšího školního věku a naopak.

3.1.3 Seznámení s literaturou

Urbanová (2004) uvádí sedm přístupů, jak dítě pozitivně seznámit s literaturou. Prvním klíčem je slovo a obraz, kdy se čtenář zaměří na vazbu mezi obrazem a textem. Příběh, který je vyjádřený obrázky vnímají dětská čtenáři dříve než textovou část. Přílišná fixovanost na obrázky doprovázející text může vést k pozitivnímu vztahu ke čtení komiksů. Textová a obrázková část knihy spolu úzce souvisejí. Vzájemně se posilují a ožívují dětskou představivost. Nadbytečnost textu či převaha obrázků negativně ovlivňuje složitější významy a čtení se jimi nestimuluje.

Druhým klíčem Urbanová upozorňuje na významnost příběhů a vypravěčovy role. Vychází z toho, že role vypravěče je pro dětského čtenáře primární. Důležitá je účast vypravěče na příběhu a jeho vztah k pohádkovým postavám. Vypravěči mají schopnost vstupovat do příběhů a vystupovat z nich různými formami a navazují se čtenářem dialog, z něhož čtenář často intuitivně pochopí smysl textu a rozpozná, že autor chtěl vyjádřit něco naléhavého. Dítě vypravěči naslouchá a věří, i když významům textu plně porozumí až později. Autor pomocí vypravěče motivuje dítě k dalšímu čtení.

Třetí klíč se dotýká pozice dítěte, které vnímá svoji odlišnost od hrdinovy postavy a srovnává čtenářský svět a jeho hrdiny se svým pohledem na reálný svět kolem sebe.

Čtvrtý klíč se zabývá čtením jako představou cesty vnitřního hledání a zrání pro dospívající čtenáře.

Pátým klíčem se otevírá oblast mýtů, legend, pohádek, pověstí, bajek, autorských adaptací mýtů a pohádek, autorských pohádek a fantasy příběhů. Zde záleží na tom, co považuje interpret za rozhodující, čeho si chce všimnout a jakou formu vyprávění zvolí. V tvorbě pro děti se objevuje složka magická, poetická a zábavná.

„Předběžné sondy do čtenářské percepce, které sledovaly také psychologické a sociologické hledisko naznačily, že pohádky a pověsti jsou čtenářsky preferovány dívkami, pro něž se stávají stimulační četbou, zatímco fantasy literatura působí až socializačně zejména na dospívající chlapce a mladé muže. Ti dovedou vnímat text se soustředěním, emotivně, a přitom racionálně, registrují dílčí detaily a pamatují si určité informace tak, že je dovedou významově hierarchizovat a ve strategických fantazijních hrách také aplikovat.“ (Urbanová 2004, s. 18).

Jako šestý klíč k otevření literatury Urbanová uvádí problematiku komiksů, vztahu literatury a filmu, masmediálních a multimediálních nosičů. Těmito prostředky je často zastoupena potřeba srozumitelného a rychle zpřístupněného textu. Děti mladšího školního věku preferují opakovanou recepci téhož námětu, lpí na důvěrně známých literárních postavách, přičemž nejsou důslední v rozlišování formy díla. Dítě se stává optimálním příjemcem nejen literární podoby příběhu realizovaného různými knižními formami jako je např. leporelo, obrázková kniha či kniha s převahou textu, ale i zvukových nahrávek či filmových a televizních zpracování.

Sedmý a poslední klíč se týká tvorby pro děti a mládež ve zpětné vazbě literární vědy a kritiky.

3.2 Odborné rozlišení vybraných literárních žánrů

Tématika čarodějnictví se v dětské literatuře nachází především v pohádkách, fantasy literatuře a v dobrodružné literatuře. Již pro děti batolecího a předškolního věku jsou určena říkadla a básničky o čarodějnicích, o čarodějích se tyto veršované texty nezmiňují.

3.2.1 Pohádka

Pohádka se řadí ke starobylým slovesným žánrům. Mocná (2004, s. 474) uvádí, že nejstarší písemný záznam pohádky, a to pohádka O dvou bratřích, má původ v Egyptě ve 13. stol. př. n. l. Vývoj nejstaršího pohádkového typu, jímž je kouzelná pohádka, se datuje do středověku a tvoří základ ústní lidové tradice.

„Staročeský výraz *pohádka*, příbuzný se slovesem hádati, označoval hádanku, záhadu či spor; současný pojmový význam slova pohádka se vyvinul v době obrozenecké z polského *gadać* = mluvit, vyprávět, tlachat.“ (Mocná 2004, s. 472)

Pohádkou je zábavný, zpravidla prozaický žánr folklorního původu s fantastickým příběhem. Imaginací je vytvořen čarovný svět, který je izolovaný od reality a funguje podle vlastních pravidel. Na rozdíl od skutečného světa je spravedlivější a navozuje atmosféru bezstarostnosti. Děj je zpravidla kouzelný, má zázračné motivy a odehrává se v bezčasové věčnosti a v neurčitém prostředí, tedy kdysi a kdesi. Tímto je pohádka odlišena od pověsti, která má reálné jádro a časoprostorové zakotvení. Pohádka je vždy uzavřená a zpravidla vítězí dobro nad zlem. Obvykle začíná a končí stereotypní formulí a často využívá magického čísla 3 či 7. Mezi pohádkové motivy patří kouzelný předmět, zaklínadlo a úkol. Postavy jsou nadpřirozené, např. ježibaba, čert, jezinky, antropomorfizované, např. krkavci, zlatá rybka, typizované znakem a rolí, např. Šípková Růženka, Červená Karkulka, anebo zkreslené, např. obr, trpaslík. V příběhu jednoznačně vystupují postavy kladné a záporné. Podle původu jsou pohádky rozlišovány na lidové neboli anonymní a autorské neboli umělé.

3.2.1.1 Pohádka lidová

Folklorní pohádka nebyla původně určena dětem, nýbrž dospělým. Základem jsou pohádky kouzelné, jejichž obsahy jsou odvozovány z mýtů a obřadů iniciace, spojených se zkouškou odolnosti a s představou dočasné symbolické smrti. Mohou být zvířecí, kde vystupují jako hlavní představitelé zvířata, která jinak plní jen pomocné role. Zvířecí pohádky přecházejí v bajky, vyznačují se lidskými vlastnostmi a mravním cítěním. Dále jsou zde zařazeny pohádky legendární, které mají dějový základ v biblických postavách, např. svatý Petr. Nejmladší v této oblasti jsou pohádky novelistické, které se zabývají každodenním životem a poukazují na běžné skutečnosti včetně sociálních rozdílů.

Lidové pohádky jsou známé v celé Evropě. Jedná se o pohádku, která je velmi dobře známá a je prezentována dětem již od předškolního věku. V každé zemi se většinou jedná o tentýž příběh, pouze název je odlišný, vstup do děje může být upraven a vyprávění může být pozměněno o drobné detaily. Postavy jsou totožné a zápletka, vyvrcholení a závěr knihy jsou stejné v každém státě.

3.2.1.2 Pohádka umělá

Pohádka autorská je vývojově mladší oproti lidové a zaměřuje se na dětského čtenáře, u něhož předpokládá povědomí o lidové pohádkové tvorbě. Opírá se o základ neskutečna a je vytvářena osobností autora. Záměrně opomíjí lidovou tradici. Jsou zde zastoupeny reálné a aktualizační prvky – sociální a etické problémy, civilizační změny. Kouzelné prvky se stávají součástí každodenní reality. Kolébkou typu autorské pohádky, která je zdrojem volné fantazie podporované nonsensem a humorem, je Anglie především díky autorovi L. Carrollovi (Alenka v kraji divů, 1865), později J. M. Barrieovi (Petr Pan, 1904) a A. Milneovi (Medvídek Pú, 1926).

Do této kategorie se zařazují pohádka iluzivně folklorní a pohádka se zvířecím hrdinou, zachycující zvířata s lidskými vlastnostmi. Symbolická pohádka se zaobírá filozofickou otázkou smyslu života. Moderní pohádka neboli antipohádka se vyznačuje humorným odstraněním strašidelného prvku a zařazuje kouzelné prvky spolu s všedními a technickými věcmi do skutečného světa. Parodická pohádka žertovně popírá ustálené prvky lidové pohádky. Nonsenseová pohádka čerpá z dětské spontánnosti a řeči. Poměrně

nově se sem začleňuje i pohádka filmová, a to hraná, loutková či kreslená a pohádkový televizní seriál.

3.2.2 Fantasy literatura

Základní myšlenkou tohoto žánru je vstup do jiné dimenze. Jsou tři základní možnosti tohoto překlenutí, a to vytvoření imaginárního světa, vytvoření paralelního světa s reálným světem a vstup do smyšlené nepravé historie našeho světa. Stěžejní je motiv cesty, který představuje dobrodružství a také utváří hrdinův životní postoj.

Fantasy literatura se řadí mezi mladé žánry populární literatury. Má tři hlavní žánrové varianty, a to epickou fantasy, kdy příběh má několik dějových linií a inspiruje se ve středověkých legendách, hrdinskou fantasy vycházející z heroického mýtu a science fantasy s vědeckými prvky (Mocná 2004, s. 188).

Specifický svět založený na umělé mytologii ve svých dílech vytvořili autoři John Ronald Reuel Tolkien a Clive Staples Lewis. Tito spisovatelé vytvořili nový literární žánr, který označovali jako mýtotvorbu a stali se vzorem pro další vývoj epické fantasy. Jejich mytologie nebyla postavena na základech určitých mýtů, sami je vytvářeli. Umožnili svým čtenářům vstup do uměle vytvořeného mytického světa, který je částečně podobný i reálnému světu. Tento typ literatury je již dnes označován jako klasická fantasy literatura (Urbanová 2004, s. 242).

O popularitě tohoto žánru svědčí skutečnost, že vzniklo několik žánrových variant, např. fantasy humoristická, satirická a parodická, jejímž představitelem je Terry Pratchett se sérií knih *Úžasná Zeměplocha*.

4 Příběhy o čarodějnicích a čarodějích

Dle Oxfordského slovníku (2008, s. 1193 - 1194) je čarodějnicí žena, která má zlou kouzelnou moc či osoba, která uznává a praktikuje moderní čarodějnictví. Neformálně je tak označována ošklivá nebo nenáviděná stará žena. Kouzelníkem je nazýván muž, který má magickou sílu, především v pověstech a pohádkách. Dále je čarodějem nazývána osoba, která je velmi zkušená v konkrétní oblasti. Hovorově je tak označován někdo skvělý, vynikající.

Již William Shakespeare ve své tragédii Macbeth uvádí v roli vedlejších postav tři čarodějnice. Dle Hilského (2010, s. 626) se autor inspiroval skotskou historií, příběhem o králi Duffovi. Tento skotský král onemocněl neznámou chorobou a příčinou nemoci byly nařknuty čarodějnice žijící ve Forresu. Vojáci vtrhli do domu, kde čarodějnice provozovaly černou magii a právě pálily voskovou figurínu krále. Při měknutí vosku se králův zdravotní stav zhoršoval, ale jakmile byl obřad pozastaven a čarodějnice popraveny, král se zotavil. Druhým inspiračním příběhem byl příběh o Macbethovi, který se cestou do Forresu setká se třemi sudičkami, které mu předpoví budoucnost, v níž se stane králem (Hilský 2010, s. 627).

V 90. letech vzrostla obliba čarodějnictví. Zájem souvisí s magickým přelomem století, a s posílením tajemnosti. Specifičnost tohoto desetiletí spočívá hlavně v tom, jak se fantaskní literární svět pro děti a mládež posunul směrem k virtuálnosti a na jakých pilířích byl stavěn. Přispěla k tomu nejen otevřenost a názorová rozmanitost, popularita horoskopů, okultních a esoterických věd či alternativní medicíny, která připomíná léčivou sílu přírody, ale i celkové posílení fantazijního proudu v kultuře a literatuře (Urbanová 2004, s. 86). K oblíbě čtení knih o čarodějnicích a čarodějích, jejichž svět působí na čtenáře dobře známým dojmem nebo se přímo v reálném světě odehrává, přispěla narůstající popularita příběhů ze Středozeemě z Tolkienova Pána prstenů a úspěšná sedmidílná série z prostředí bradavické školy z pera J. K. Rowlingové o Harry Potterovi. V těchto literárních dílech je již mnohem komplikovaněji a promyšleněji zastoupena bílá i černá magie. V románech o Harry Potterovi se prolíná magická síla, která je vlastní mytickým hrdinům, s reálným světem každodennosti. Čtenář tak může pozorovat podobnost mezi empirickou zkušeností

a mýtem, lidovou pohádkou. Vyprávění má příbuzná ontologická východiska i analogické kognitivně výchovné funkce (Urbanová 2004, s. 87).

Čarodějnice se objevují i v říkadlech a básničkách, jež jsou dětem předkládány a přednášeny již od útlého věku. Rozvíjí nejen dětskou představivost, ale také slovní zásobu a obohacují svět fantazie. V těchto literárních útvarech vystupují čarodějnice jako staré nahrbené ženy v otrhaném oblečení, se šátkem na hlavě, velkým špičatým nosem, vrásčitým obličejem a bradavicí. Obvykle sedící na koštěti nebo jej držící v ruce. Společnost jí často dělá černá kočka. Básně a říkadla s touto tematikou působí na děti strašidelně, někdy se autorovi podaří čarodějnici zesměšnit a zlehčit.

4.1 Dětská literatura

Ve starší anglické dětské literatuře se čarodějnice vyskytují především v podobě zlých postav s negativními vlastnostmi. Jedná se především o ženy ve středním až starším věku, které mají výstřední oblečení, odlišný fyzický vzhled od ostatních postav a nekalé úmysly, jež mají poškodit hlavního hrdinu či hrdinku příběhu a znemožnit mu uskutečnění úkolu či poslání. Obvykle mívají shrbenou postavu, pokroucené prsty, špičatý nos, vystouplou bradu a bradavici na obličejí. K jejich schopnostem náleží černá magie, používání kleteb a uhranutí, věštění budoucnosti a příprava kouzelných lektvarů. S postavami čarodějnic jsou spojovány magické předměty, jimiž jsou létající koště a kouzelná hůlka. Často jsou znázorňovány s černou kočkou, která podle pověr představuje skryté zlo, ostatním lidem přináší smůlu a neštěstí.

V současných anglických příbězích jsou již čarodějnice vykreslovány pozitivněji, často jako mladá děvčata, která pomáhají zachránit hlavního hrdinu příběhu či ochraňují postavy z okolí před negativními vlivy zla či černou magií. Začínají se objevovat i chlapi obdaření kouzelnou mocí, tedy čarodějové či kouzelníci. Tato literatura je určena pro děti mladšího a staršího školního věku. Patří sem např. série knih Čarodějnice školou povinné či knihy o Harry Potterovi.

Důležitou součástí knih s čarodějnickou tematikou je magie. Magie je nauka, která je určena pouze pro vybrané osoby, které pomocí symboliky a rituálů předávají nabyté znalosti svým učňům. Při jejím praktikování jsou obvykle vyslovovány kouzelné formule,

čarodějka či kouzelník drží v ruce kouzelnickou hůlku či jiný rituální nástroj. Nezbytné jsou v kouzelnickém světě magické rostliny a byliny, díky kterým lze vyrobit různorodé lektvary, tinktury a kouzelné masti s rozmanitými vlastnostmi. Dále je možné se v čarodějnickém světě setkat s amulety, křišťálovými koulemi, kyvadly, vykládacími kartami a dalšími rituálními předměty a pomůckami.

Známé dělení rozděluje magii na bílou a černou. Bílá magie je čaroději používána za účelem konání dobra, černá magie je přesným opakem a slouží tomu, kdo ji používá, k dosažení zlých a nekalých záměrů. V dětské literatuře vždy zvítězí dobro nad zlem, tedy bílá magie nad černou a vykonavatelé černé magie jsou potrestáni.

Na základě čtyř zvolených příběhů od anglicky píšících autorů jsem prakticovala analýzu čarodějnických postav. V díle *Letopisy Narnie* od Clive Staples Lewise jsem se zaměřila na rozbor Bílé čarodějnice, která se objevuje ve dvou dílech ze sedmidílné série. Další knihou byl příběh o Harry Potterovi z pera Joanne Rowlingové, konkrétně jsem vycházela z prvního dílu knižní série. V díle, které napsal Lyman Frank Baum, *Čaroděj ze země Oz* jsem nejdříve byla nucena vyřadit protagonistu, podle něhož byla kniha pojmenována. V příběhu se ukazuje, že strašlivý čaroděj Oz je obyčejný šejdíř a člověk, který pomocí triků a břichomluvectví klame všechny obyvatele imaginární země. V knize ovšem vystupují další čtyři osoby, které mají magické schopnosti a vlastnosti, které jsem zařadila do svého rozboru. Jedná se o dvě kladně vnímané postavy, čarodějkou ze Severu a čarodějkou z Jihu a záporně vnímané postavy, a to čarodějnici z Východu a čarodějnici ze Západu. Poslední analyzovanou postavou je Mildred Virvátová, která vystupuje jako hlavní hrdinka v knižní sérii *Čarodějnice školou povinné*, jejíž autorkou je Jill Murphyová. Zajímavostí je, že tři ze čtyř analyzovaných knih jsou součástí knižních sérií, které mají sedm dílů. I toto poukazuje na čarodějnickou tematiku, neboť číslo sedm je magické.

Kritéria byla zvolena tak, aby poskytla co nejdůtější pohled na každou z výše uvedených postav. Aby byl náhled na čarodějnici či kouzelníka celistvý, zaměřila jsem se i na lokaci příběhu, v níž se děj odehrává. Dále na atmosféru a náladu knihy. Následuje popis postavy, na kterou se zaměřuji, její původ, jak se stala čarodějnici či kouzelníkem, fyzický vzhled, věk a oblečení, které nosí. Důležitou součástí je rozbor charakterových vlastností, které lze vyčíst z knižního příběhu. Nechybí ani uvedení nadpřirozených

schopností, které kouzelník či čarodějka ovládá, používané magické předměty a kouzla, která umí provádět.

4.1.1 Letopisy Narnie

Autorem díla Letopisy Narnie (*The Chronicles of Narnia*) je irský spisovatel Clive Staples Lewis (29. listopadu 1898, Belfast – 22. listopadu 1963, Oxford). Věnoval se středověké a křesťanské literatuře a beletrii. Jeho nejznámějším dílem je sedmidílný cyklus knih o fantastickém světě Narnie, který je určený především dětem. Poprvé byl vydán v letech 1951 až 1956. Žánrem je fantasy literatura. Knihy jsou alegorií základního pojetí křesťanství.

Ve dvou dílech, a to *Lev, čarodějnice a skříň* a *Čarodějův synovec*, vystupuje Bílá čarodějnice. Kniha, na jejímž základě je tvořena analýza této postavy, vychází z překladu Veroniky Volhejnová, vydané v Praze, Fragment, 2009.

4.1.1.1 Lokace příběhu

Příběh je částečně umístěn v děsivém, zničeném a opuštěném mytickém městě králů Charnu. „Nízko nad obzorem viselo veliké rudé slunce, mnohem větší než to naše, [...] slunce, jehož konec se blíží, slunce unavené dlouhou poutí po tomto světě. Nalevo od slunce a o něco výš nad obzorem zářila osamělá hvězda, velká a jasná. Nic jiného na tmavém nebi vidět nebylo, byla to ponurá dvojice. Kolem se na všechny strany, kam až oko dohlédlo, rozkládalo obrovské město. Ale bylo opuštěné, nikde ani živáčka. Všechny chrámy, věže, paláce, pyramidy a mosty vrhaly v tom unaveném slunečním světle dlouhé, zlověstné stíny. Kdysi městem asi protékala veliká řeka, ale voda už dávno zmizela a zbyla jen široká škarpa plná šedého prachu.“ (Lewis 2009, s. 35) Částečně je také děj umístěn do prostředí Londýna na přelomu 19. a 20. století, kdy ulicemi jezdily povozy s koňmi. Největší část příběhu, v níž vystupuje Jadis, se odehrává v nově vznikající, krásné a kouzelné zemi Narnii. Počátek Narnie je alegorií ke křesťanskému pojetí stvoření světa Bohem.

4.1.1.2 Atmosféra

Nálada a atmosféra je v pasážích, v nichž se objevuje Bílá čarodějnice, vykreslována dramaticky a s nádechem negativních emocí, které vzbuzuje chování a vystupování čarodějnice. Ani v jedné scéně nevystupuje postava čarodějnice v neutrálním nebo dokonce pozitivním ladění.

4.1.1.3 Postava

Bílá čarodějnice, vlastním jménem Jadis z Charnu, sama sebe nazývá poslední královnou a královnou celého světa. Následně v lidském světě používá ke svému oslovení 1. osobu množného čísla a titul císařovny. V nově vzniklém magickém světě se nechá nazývat královnou Narnie, její císařskou Výsostí Jadis, paní na Cair Paravelu, Císařovnou Osamělých ostrovů apod. Díky kouzlu, které způsobilo navždy trvající zimu a všudypřítomný sníh, ji ostatní tvorové, neuznávající její nadvládu, jmenují Bílou čarodějnici. Zde nemá bílá barva spojitost s pozitivní energií či bílou magií. Jadis v příběhu představuje zlo.

4.1.1.4 Původ

Jadisiným předkem z matčiny strany je Lilith, první Adamova manželka, která byla džinna. Z otcovy strany patří k rodu obrů. V žilách tedy nemá žádnou lidskou krev (Lewis 2009, s. 127). Pochází z rodu králů a královen, kteří dlouho vládli Charnu. Příčina, jak se stala čarodějnici, není v knize zmíněna. Z textu lze předpokládat, že se již s magickými schopnostmi narodila, neboť v příběhu je zmíněna i Jadisina sestra, která také ovládala kouzla. Dále čarodějnice uvádí, že umění magie ovládají pouze ti, kteří náleží ke královskému rodu.

4.1.1.5 Fyzický vzhled

Na první pohled se čarodějnice zdá hrdá a oslnivě krásná. Má urostlou vysokou postavu, vyšší než 2 metry, je štíhlá, má ohnivý pohled, dlouhé vlasy a sněhově bílou barvu pleti. Na hlavě nosí zlatou korunu, na sobě má oblečeny krásné šaty a roucho. Po sněžení kouzelného jablka mládí a života je čarodějnice věčně mladá. Později v začarované Narnii, kde je stále zima a sníh, chodí Bílá čarodějnice zahalena do bílé kožešiny. Tvář má čistě bílou, ústa jasně červená. Lewis (2009, s. 106) ji ve své knize popisuje jako krásnou tvář, ale pyšnou, chladnou a přísnou. Po Narnii se pohybuje na saních, které jsou taženy bílými soby s pozlacenými parohy v postroji s rolničkami, jež řídí malý silný trpaslík. V ruce drží dlouhou zlatou hůlku.

4.1.1.6 Charakterové vlastnosti

Tato postava oplývá pouze negativními vlastnostmi a dle nich se chová ke svému okolí. Je namyšlená, tvrdí o sobě, že její osud je vznešený a osamělý. Bílá čarodějnice je také nelítostná a zákeřná. Při bitvě o trůn, kdy vedla válku proti své sestře, použila zakázané Osudové slovo a všichni kromě čarodějnice zemřeli. Bez zaváhání nechala zemřít i nevinné lidi, ženy, děti a zvířata, údajně ve státním zájmu. Dále se její dobyvačnost projevila při touze ovládnout celý lidský svět a následně Narnii. Manipuluje ostatními tvory podbízivými slovy, lživými tvrzeními a falešnými sliby, a tím se snaží docílit svých zájmů. Chová se pyšně a panovačně rozkazuje všem okolním bytostem bez rozdílu a očekává absolutní poslušnost. V opačném případě vyhrožuje očarováním či přímo magii použije. Neposlušnost trestá týráním a ponižováním či dokonce promění dotyčného v kámen. Její zlomyslnost a zákeřnost se objevuje při sebeobětování Aslana, když před samotnou smrtí jej zostudí oholením hřívý a nasazením náhubku (Lewis 2009, s. 157).

4.1.1.7 Nadpřirozené schopnosti, magické předměty, používaná kouzla

Čarodějnice vládne velkou fyzickou silou, kterou často využívá. K provádění magie používá kouzelnou hůlku, která je pro ni zásadním magickým předmětem. Přeměňuje s ní např. tvory v kamenné sochy. Vlastní magický nůž, který používá nejen k běžným

potřebám, ale hlavně k obětním účelům. Používá magická zaříkadla, s nimiž dokáže bořit jakoukoliv překážku či provede takové kouzlo, při němž se předměty jeví jako úplně jiná věc. Dále k jejím schopnostem patří umění číst myšlenky, čehož plně využívá při manipulaci s ostatními.

4.1.2 Harry Potter

Sedmidílnou knižní fantasy sérii o mladém čaroději Harry Potterovi stvořila britská autorka Joanne Rowlingová (31. července 1965, Yate). Po počátečním velkém úspěchu s touto řadou knih k ní napsala autorka tři doplňkové publikace. Po dětské beletrii začala psát knihy i pro dospělé čtenáře, a to pod pseudonymem Robert Galbraith.

Tato analýza vychází z prvního dílu série s názvem Harry Potter a Kámen mudrců, který byl poprvé vydán v roce 1997. Kniha je určena pro čtenáře mladšího školního věku. Cílem Rowlingové bylo, aby věk hlavního hrdiny odpovídal věku čtenáře a s každým dalším dílem čtenář stárl zároveň s Harrym a mohl s ním vnitřně sdílet pocity a dobrodružství. Kniha, na jejímž základě je tvořen rozbor postavy, vychází z překladu Vladimíra Medka, vydané v Praze, Albatros, 2002.

4.1.2.1 Lokace příběhu

Děj se zpočátku odehrává ve Velké Británii ve smyšleném městě Kvikáلكově v rodinném domě a jeho přilehlém okolí. Krátká dějová část je alokována do prostředí Londýna. Následně se děj přemísťuje do kouzelnického světa, zejména do Bradavic, kde se nachází internátní Škola čar a kouzel. Škola a čtyři koleje pro studenty se nachází v prostorách velkého hradu s mnoha věžemi, jenž má uvnitř magické vybavení. „V Bradavicích bylo sto čtyřicet dva schodišť; některá široká a prostorná, jiná naopak úzká a rozviklaná. Některá v pátek vedla jinam než jindy a na dalších v půli najednou zmizel schod [...]. Byly tam dveře, které se neotevřely, pokud jste je o to zdvořile nepožádali nebo jste se jich nedotkli na jediném správném místě, a dveře, které vůbec nebyly dveře, nýbrž pevné zdi, a ty to jen předstíraly.“ (Rowling 2002, s. 125) Závěr je situován v Londýně na vlakovém nádraží.

4.1.2.2 Atmosféra

Děj příběhu se především odehrává v kouzelnické škole, kde žáci absolvují po dobu sedmi let výcvik, aby se mohli stát čaroději a čarodějnicemi. Prostředí internátní školy skýtá klidnou náladu, která je narušena zlými silami. Toto ovlivňuje hlavně studenty, kteří vystupují v příběhu jako hlavní postavy. Ostatní studenti spořádaně absolvují školní rok. Důstojnost a váženost čarodějnické školy je dána nejen osobnostmi, které ve škole vyučují, ale i stylem, jakým komunikují s žáky. Všichni učitelé svým studentům vykazují, ať už jim sdělují pochvalu či je kárají.

Atmosféra v Bradavicích je pro čtenáře velmi příjemná, hrad i jeho interiér je vykreslen tajuplně, ale s pozitivním nádechem, k obyvatelům hradu patří i několik duchů. Okolí školy a přírodu si lze představit v barvách. K příjemnému ladění patří i vedlejší postavy příběhu, např. Rubeus Hagrid, klíčník a šafář v Bradavicích. Plynulost školního roku je narušována několika příhodami, které zvyšují napětí a směřují k hlavní dějové zápletce. Během vyvrcholení příběhu se vyskytne i děsivá atmosféra tajemného lesa se svými obyvateli, setkání s trojhlavým psem a trollem či závěrečný souboj mezi dobrem a zlem. Pozitivní ladění knihy narušují poměrně časté poznámky o smrti.

4.1.2.3 Postava

Chráněný láskou své matky přežil Harry Potter jako jediný z rodiny útok černokněžníka lorda Voldemorta. Od jednoho roku věku je sirotek Harry vychováván svým strýcem a tetou Dursleyovými. Pobývá u nich následujících 10 let. Podmínky pro klidné dětství s příjemnými vzpomínkami a optimální výchovný vzor mu příbuzní neposkytují. Nemá sociální ani materiální zázemí. Hoch nezapadá do kolektivu a je šikanován svým bratrancem Dudleym. Po vstupu do kouzelnického světa, kde je díky své minulosti velmi dobře známý a oblíbený, se v Harrym začíná formovat osobnost a sebevědomí. Nejbližšími přáteli mu jsou Ronald Weasley a Hermiona Grangerová, se kterými nastupuje do prvního ročníku Školy čar a kouzel v Bradavicích, kde se společně učí ovládat a znát magii. Téměř veškerý volný čas tráví spolu na své koleji Nebelvíru

i mimo ní. Harryho protivníkem se stává namyšlený a omezený bradavický spolužák Draco Malfoy.

4.1.2.4 Původ

Chlapec se narodil manželům Lily a Jamesovi Potterovým, kteří oba byli čarodějové. Tím byly Harrymu předurčeny čarodějnické schopnosti a potenciální budoucnost. Téměř až do jedenácti let byl neznalý svého čarodějnického původu a bez znalosti jakéhokoliv kouzla. Pod dohledem bradavických učitelů magie se učí kouzelná zaklínadla, seznamuje se s kouzelnými rostlinami a zvířaty, učí se míchání lektvarů, správnému zacházení s kouzelnickou hůlkou. Po malých krocích se stává kouzelníkem používajícím magii ke správným účelům.

4.1.2.5 Fyzický vzhled

Harry je jedenáctiletý chlapec, vzrůstem malý a hubený. Rowlingová (2002, s. 24) popisuje jeho obličej jako hubený, se zářivě zelenýma očima, orámovaný černými vlasy. Na nose nosí kulaté brýle slepované lepicí páskou. Na čele má tenkou jizvu ve tvaru blesku. V lidském světě chodí z nutnosti oblékaný do starého a velikostně nadměrného oblečení. V kouzelnickém světě je oblečený do stejnokroje, nosí černý hábit a špičatou černou čepici.

4.1.2.6 Charakterové vlastnosti

Harry v kouzelnické škole ztratil zábrany a obavy ze svého okolí, a díky pocitu volnosti a svobody se mohly projevit i jeho povahové rysy. V jeho osobnosti převažují především pozitivní vlastnosti, mezi něž patří dobrosrdečnost a přátelskost, v případě, že někdo vyvíjí nátlak na jeho přátele, zastane se jich a postaví se za ně. Vyhledává dobrodružství, je zvědavý a nebojí se nástrah, v nebezpečných situacích nepropadá panice. Je nápaditý a z nastalé situace se snaží najít optimální východisko. Díky nepříznivým

podmínkám v dětství se u Harryho projevuje skromnost, slušnost a houževnatost. Mezi jeho negativní vlastnosti patří lenost ohledně učení a nedbalost v dodržování školních zákonů.

4.1.2.7 Nadpřirozené schopnosti, magické předměty, používaná kouzla

Na počátku příběhu se dějí kolem Harryho nevysvětlitelné věci, např. mu přes jedinou noc narostou nepěkně ostříhané vlasy, při útěku před šikanou se znenadání objeví na střeše školy. Zajímavou schopností je umění mluvit s hady. Má přirozený talent létat velmi dobře na koštěti, a proto se stává nejmladším chytačem za celé století v kouzelnické hře famfrpál. Přestože škola nepovoluje studentům prvního ročníku vlastnit koště, Harry dostává výjimku jako famfrpálový hráč a je majitelem nového koštěte Nimbus Dva tisíce.

K základnímu vybavení, které Harry používá ke kouzlení, náleží hůlka z cesmínového dřeva a pera fénixe. K přípravě lektvarů ve školních hodinách používá kotlík, sadu skleněných lahviček a mosazné váhy k odvažování přísad. Znalosti získává ze studovaných předmětů, a to např. z oblasti dějin čar a kouzel, přeměňování, obrany proti černé magii. Umí přimět věc, aby se pohybovala, přeměnit zvíře v předmět, připravit lektvar zapomnění. Zvířecím společníkem je sněžná sova Hedvika. Po svém otci zdědil plášť, který svého nositele učiní neviditelným, čehož Harry náležitě využívá.

4.1.3 Čaroděj ze země Oz

Populární dětskou knihu napsal americký spisovatel Lyman Frank Baum (15. května 1856, Chittenango, Spojené státy americké – 6. května 1919, Los Angeles, Spojené státy americké). Stvořil bájnou zemi Oz, na jejímž základě vznikla autorova nejznámější výše jmenovaná kniha a následně dalších třináct příběhů vycházejících z jednotlivých postav a míst, které se v knize Čaroděj ze země Oz objevily. Poprvé byla tato kniha vydána v roce 1900. Její úspěšnost vedla k tvorbě muzikálového zpracování, komiksu a filmové adaptace. I v této knize je síla dobra mocnější než síla zla.

Kniha, na jejímž základě jsou tvořeny analýzy postav, vychází z překladu Moniky Voskové, vydané v Praze, Garamond, 2005.

4.1.3.1 Lokace příběhu

Děj knihy je zpočátku umístěn do malého, stroze zařízeného domku v kansaské prérii. Následně je příběh přenesen do čarodějně země Oz. Zde je popisováno putování hlavní hrdinky a jejích přátel po krásné krajině, kterou protkává silnice ze žlutých cihel vedoucí do Smaragdového města. Cestovatelé se plynule přemísťují z východní země Mlaskalů do Smaragdového města v centru čarovné země, do země Mrkalů na západě a země Čtvermoňů na jihu. Poté je příběh situován a uzavřen zpět v kansaské prérii.

4.1.3.2 Atmosféra

Nálada celého příběhu je protkána silnou vírou malé holčičky v návrat domů. Děvče je stále dětsky naivní a má čisté srdce, díky čemuž jsou i nepříjemné či nebezpečné okamžiky během putování snáze zdolávány.

Pozitivnímu ladění knihy přispívá barevně vykreslovaná pestrá příroda s upravenými domky a příjemnými a komunikativními lidmi. Tito lidé hlavní hrdince radí a pomáhají při její cestě. Napínavé okamžiky navozuje atmosféra hustého hlubokého lesa a nástrahy, které musí hrdinové zdolat. Překážkami jsou např. propasti přetínající silnici ze žlutých cihel, draví klabouni, smrtonosné makové pole, útočící zvířata či Kladivové hlavy. Napětí graduje v momentech, kdy vstupuje na scénu Zlá čarodějnice ze Západu či samotný čaroděj Oz, který provádí děsivé triky. Každá nastalá situace je v okamžiku rozřešena a negativní náboj tedy rychle vyprchává.

4.1.3.3 Postavy

Čaroděj Oz, podle kterého je pojmenována kniha, již nebude dále zmiňován, neboť v průběhu děje je odhalen. Za čaroděje se pouze vydává, předstírá své schopnosti a klame

své okolí falešnými přísliby. Ve skutečnosti je obyčejný člověk pocházející z Omahy, který se stal břichomluvcem, jenž uměl napodobit hlas jakéhokoliv člověka, ptáka či zvířete. Následně začal létat s reklamou v balónu. Ten ho zanesl do neznámé krajiny, kde jej lidé začali obdivovat jako Velikého čaroděje, neboť sestoupil z nebes. Ti mu postavili palác a město, které nazval Smaragdovým městem. Všichni zde Oze obdivují a poslouchají jeho příkazy včetně různých absurdních výmyslů, neboť vytváří představu, že je strašlivý a mocný čaroděj pomocí umění břichomluvectví a mnoha triků. „Může na sebe vzít podobu, jaká se mu zlíbí. Jedni říkají, že vypadá jako pták, druzí tvrdí, že je podobný slonu, a jiní zase, že kočce. Někomu se představí jako líbezná víla, jako domácí skřítek nebo v jakékoliv jiné podobě, která ho napadne. Ale jak vypadá skutečný Oz, když má svou vlastní podobu, to nikdo živý neví.“ (Baum 2005, s. 127)

V příběhu vystupují čtyři čarodějnice vládoucí národům na čtyřech světových stranách. Čarodějnice ze severu a jihu jsou přátelské a dobré a jsou nazývány Dobrými čarodějkami, čarodějnice z východu a západu jsou zlé a kruté, nazývány jsou jako Zlé čarodějnice.

4.1.3.4 Původ

Původ ani objevení magických schopností čarodějnic není v příběhu zmíněn.

4.1.3.5 Fyzický vzhled

Čarodějka ze Severu je stará žena, vzrůstu menšího než dospělý člověk. Nosí splývavé bílé šaty ozdobené třpytivými hvězdami a kulatý bílý klobouk se širokou střešou s rolničkami a se špičkou ve tvaru kuželu, vysokou téměř půl metru. Vlasy má téměř bílé, ve tváři je vráscitá. Má příjemný hlas.

Zlá čarodějnice z Východu je velmi stará. Na nohou nosí špičaté stříbrné střevíce, které mají kouzelnou moc. Na počátku příběhu je usmrcena spadlým domem, po smrti téměř okamžitě na slunci vysychá a zmizí.

Čarodějka z Jihu Glinda je velice krásná a mladá, přestože již má vysoký věk. Má modré oči, v nichž se zračí laskavost a bohaté rudé vlasy, které jí v loknách splývají na ramena. Oděná je v bílých šatech. Bydlí v krásném zámku na okraji pouště, zemi Čtvermoňů vládne z trůnu, který je zdoben rubíny.

Zlá čarodějnice ze Západu má jen jedno oko, ovšem bystré a dohlédne jím na libovolnou vzdálenost. Je velmi stará, vyzáblá a kvůli své zlobě v ní vyschla všechna krev. Bydlí na hradě s mnoha nádhernými komnatami.

4.1.3.6 Charakterové vlastnosti

Čarodějka ze Severu je hodná, přátelská a usměvavá a lidé ji proto mají rádi. Není mocná jako Zlá čarodějnice z Východu. Není sebevědomá ani statečná. Přestože ví, že Zlá čarodějnice z Východu Mlaskaly zotročuje, nepostaví se jí na odpor a nechává situaci neměnnou. Je upřímná, připouští svoji neznalost vědomostí, na základě předložených faktů fabuluje.

Čarodějnice z Východu je zlá, krutá a zlomyslná, za úplatek na požádání očaruje dotyčného člověka či předmět, čímž překazí plány. „Mnoho let držela všechny Mlaskaly v poddanství a nutila je, aby pro ni ve dne v noci otročili.“ (Baum 2005, s. 21)

Čarodějka z Jihu je dobrotivá a laskavá ke každému tvorů. O svoji zemi pečuje, vše zde vzkvétá. Je dobrosrdečná, usměvavá, vstřícná a empatická. Její milé vystupování, vlídnost, smysl pro spravedlivost a moudrost pomáhá hlavní hrdince příběhu dosáhnout vytouženého cíle. Díky své bystrosti a ochotě pomáhat osvobodí čarodějka krále opic a jeho družinu ze zakletí a pomůže vedlejším postavám i hlavní hrdince vrátit se do svých krajů.

Čarodějnice ze Západu je krutá, zlá a mocná, zaklíná každého, kdo vkročí na její území, degraduje jej na svého otroka a utiskuje ho. Je nelítostná, pokud se daná osoba nehodí pro práci v pozici otroka, nechá jej zabít. Nepřátelé nechává roztrhat vlky, vyklovat jim oči vranami či ubodat žihadly včel. Mezi její sluhy patří smečka mohutných vlků, veliké hejno vran, roj černých včel a mrkalští otroci. Neposlušnost trestá bitím řemenem či starým deštníkem. Její vznětlivost zapříčiňuje záchvaty vzteku, při nichž cení zuby, trhá si vlasy a dupe nohama. Mezi záporné vlastnosti patří lstivost, neboť vymýšlí záludné lsti,

aby dosáhla svých cílů. Je nenasytná ve své touze po moci, dychtí po stříbrných střevíčkách, aby mohla znásobit svoji magickou moc, a je ochotna pro to učinit cokoliv. Zlá čarodějnice se bojí tmy a ještě více se obává kontaktu s vodou. Po polížení vodou se Zlá čarodějnice scvrkává, rozpouští se v beztvaremou hnědou hmotu a ztrácí se.

4.1.3.7 Nadpřirozené schopnosti, magické předměty, používaná kouzla

Panovnice ze Severu provádí magii pomocí klobouku, jenž si postaví špičkou na nos a počítá do tří. Klobouk se promění v tabulku s napsanou radou. Má schopnost dát magický polibek, který chrání jeho nositele před jakýmkoliv násilím. Umí zmizet – třikrát se otočí na levém podpatku.

Čarodějnice z Východu používá očarované nástroje k fyzickému násilí na lidech. Uveden je příklad, kdy čarodějnice začaruje sekeru, která postupně usekává končetiny a nakonec dotyčného rozetne na dvě poloviny.

Čarodějka Glinda vládne Čtvermoňům na Jihu a je nejmocnější ze všech. Zná tajemství, jak si zachovat mladistvý vzhled. Magické předměty ani zaklínadla, která používá, nejsou v příběhu zmíněny.

Čarodějnice ze Západu vlastní stříbrnou píšťalku. Po zapískání přispěchají její služebníci a plní jakékoliv rozkazy. Dalším kouzelným předmětem, jenž vlastní, je zlatá čepička zdobená diamanty a rubíny. Její nositel může třikrát povolát okřídlené opice, které musí splnit jakékoliv přání majiteli čepičky. S pomocí tohoto kouzelného předmětu ovládla čarodějnice zemi Mrkalů a vyhnala čaroděje Oze ze Západu. Při zařikávání vyslovuje nesouvislé slabiky a v určitých intervalech stojí na levé či pravé noze anebo obou chodidlech najednou.

4.1.4 Čarodějnice školou povinné

Spisovatelka Jill Murphyová (5. července 1949, Londýn) je autorkou a ilustrátorkou dětských knih, známá především svou sedmidílnou knižní sérií Čarodějnice školou povinné. První díl byl vydán v roce 1974, poslední v roce 2013. Pro velký úspěch byl

v roce 1986 podle příběhu natočen film a následně byl v letech 1998 až 2001 odvysílán televizní seriál se 40 epizodami. Za svoji práci byla Jill Murphyová několikrát oceněna a je považována za jednu z nejpoutavějších spisovatelek a ilustrátorek ve Velké Británii.

Popis čarodějky je analyzován na základě prvního dílu Čarodějnice školou povinné, přeloženého Michaelou Tychtlovou, vydaného v Praze, XYZ, 2012 a druhého dílu s podtitulem Mildred opět zasahuje, přeloženého Tomášem Bílou, vydaného v Praze, XYZ, 2013. Oba díly popisují celý školní rok, první kniha zimní semestr, druhá kniha semestr letní.

4.1.4.1 Lokace příběhu

Příběh je umístěn do Akademie slečny Krákavé pro čarodějnice a blízkého okolí. Budova, ve které je umístěna škola, stojí na vrcholu vysoké hory zahalené v mlze a je obehnána zdí se železnou bránou. Zvenku je stavba šedivá s nezasklenými okny a několika věžemi, uvnitř jsou úzké chodby s točitými schodišti. Uvnitř školy se nachází učebny, pracovny, knihovna, lektvarová laboratoř, tělocvična, aula a stroze zařízené pokoje. Každá studentka má svůj vlastní pokoj s těžkými dřevěnými dveřmi a s úzkým oknem. Uvnitř se nachází postel s kovovým nočním stolem, skříň, stůl se židlí a dlouhá police. Kratší část děje se odehrává v troskách starého hradu nedaleko Akademie. Popisem místa nelze určit polohu v reálném světě.

4.1.4.2 Atmosféra

Prostředí v Akademii je ponuré, což je dané nejen veškerým tmavým oblečením, které učitelky i studentky nosí, ale i stísněností a strohostí prostor a nastaveným přísným řádem. „Škola měla tolik pravidel, že jste nemohli udělat skoro nic, aniž byste něco neporušili, a každý týden se tu psaly testy a skládaly zkoušky.“ (Murphyová 2012, s. 8) Ředitelka Akademie přísně dbá na dodržování tradic, takže škola působí velmi svázaně a místy i svíravě. Příznačná příjmení vypovídají mnohé o povahách učitelek, které zde vyučují - slečna Zdatná učí tělocvik a létání na koštěti, slečna Rozverná vyučuje zpěv.

Ponurou náladu pozvedají různé typy školních akcí, např. oslava Halloweenu, slavnost na počest ředitelčiných narozenin či sportovní den, který sestává z několika klasických atletických disciplín, dále balancování s kočkou, závody na košťatech a přehlídka vycvičených koček.

Vzhledem k tomu, že v Akademii není elektřina, po soumraku svítí čarodějky lucernami a svíčkami, což dodává atmosféře na tajuplnosti. K napětí přispívá i třídní učitelka slečna Metlová, která je velmi strohá, tvrdá a přísná a díky svému umění být neviditelná, mnohdy dívky zaskočí v nečekaný okamžik.

Studentky čarodějnictví se překvapivě těmito negativními pocity nenechávají ovlivnit a díky nešikovnosti a smůle hlavní postavy prostupuje příběh mnoho humorných okamžiků.

4.1.4.3 Postava

Hlavní hrdinkou příběhu je začínající čarodějka Mildred Virválová, dcera obyčejných lidí, kteří nejsou čaroději. Mildred touží stát se čarodějkou, a proto nastupuje jako studentka do prvního ročníku na Akademii slečny Krákavé pro čarodějnice. Podporu jí dělá nejlepší přítelkyně Maud Měsíčková, která vždy věrně stojí po boku Mildred. V letním semestru se spřátelí s novou spolužačkou Enid Blínovou. Enid je povahově velmi podobná Mildred, umí ovšem několik zvláštních kouzel, která způsobí mnoho obtíží a téměř vyloučení hlavní hrdinky z Akademie pro čarodějnice. Společně zažívají mnoho zábavy a dobrodružství. Pokud se do problémů a nepříjemností nedostane hlavní hrdinka sama, často jí napomůže škodolibá, zákeřná a panovačná spolužačka Ethel Svatoušková. Téměř každý den ji učitelky nechávají po škole či píše nějaký trest v domnění, že se ze svých prohřešků poučí. Velmi často je posílána ke slečně Krákavé, ředitelce školy, aby jí promluvila do duše. Přestože se Mildred pokouší své omyly skrýt a nastalé obtíže vyřešit, vždy je odhalena učitelským sborem, což má za následek mnohé nepříjemnosti.

4.1.4.4 Původ

Mildred nepochází z kouzelnické rodiny, ale touží stát se skutečnou čarodějkou. Nemá žádné čarodějnické schopnosti ani talent pro létání na koštěti či míchání lektvarů, vše se postupně musí učit.

4.1.4.5 Fyzický vzhled

Čarodějka má vysokou a štíhlou postavu. Její dlouhé vlasy jsou obvykle spleteny v copy, jejichž konce si často vkládá do úst.

Mildred nosí oblečení jako ostatní děvčata v akademii. V zimním období si obléká uniformu, vlněné punčochy, okované vysoké boty, vše v černé barvě. Tmavé oblečení je doplněno šedivou košilí s černo-šedivou kravatou, barevným páskem a školním odznakem, na němž je znázorněna kočka sedící na měsíci. V druhém pololetí nosí letní uniformu, která se skládá z šedo-černých kostkovaných šatů s krátkým rukávem a světlým páskem, jež jsou doplněny šedými podkolenkami a černými botami. Dokonce i noční oděv je v šedé barvě. Na sportovní události nosí sportovní stejnokroj sestávající z šedého tílka, krátké černé sukně, šedých ponožek a černých tenisek. V případě mimořádných událostí nosí dlouhou černou róbu a špičatý vysoký klobouk.

4.1.4.6 Charakterové vlastnosti

Mezi Mildrediny kladné vlastnosti patří houževnatost, má originální nápady, které nejsou vždy dokonalé, ale nakonec docílí svých záměrů. Přestože její vyprávění událostí často zní neuvěřitelně a lživě, je vždy upřímná a pravdomluvná. Je morálně založená se smyslem pro spravedlnost, v případě, že něco pokazí, přizná svoji chybu, upřímně toho lituje a omluví se. K autoritám se chová slušně a s úctou. Má snahu se polepšit nejen kvůli kladnému vztahu k ředitelce školy, která neztrácí víru v Mildredinu nápravu, ale i kvůli sobě samé, touží být lepší. Mildredinou předností je, že nikdy nežaluje na druhé, třebaže si tím zapříčiní nesnáze. Je statečná, odvážně se postaví několika zlým čarodějnicím na odpor, když se pokouší všechny studentky a učitele Akademie proměnit v žáby.

Má hodně přátel, neboť je společenská, zvědavá, milá a není vůbec soutěživá. Její vřelý vztah k zvířatům potvrzuje soužití s třemi netopýry v pokoji, kteří ve dne spí zavěšeni na okraji poličky.

Dalšími povahovými rysy je nedbalost, má neustále rozvázané tkaničky u bot či nesprávně oblečený oděv a nepořádnost, veškeré oblečení mívá rozházené po celém pokoji. Nešikovnost se projevuje např. při pádech z koštěte a nárazech při létání do různých předmětů či zdí. Pokud předstupuje před více lidí či je veřejně chválena, velmi se stydí. Přestože se tato úzkost u čarodějky nepředpokládá, Mildred se velmi bojí tmy.

4.1.4.7 Nadpřirozené schopnosti, magické předměty, používaná kouzla

Čarodějka Mildred vlastní koště, na němž poměrně dobře létá. Dovednost naučit se létat jí trvala několik týdnů. Dle zvyku školy vlastní každá čarodějka černé kotě, v Mildredině případě je to ovšem jinak, má rozčepýřeného pruhovaného kocoura s bílými packami jménem Mourek. Vlastní Čarodějnický zákoník a Populární knihu kouzel, v níž jsou popsána zaklínadla. Na základě magických formulí popsaných v knize dokáže proměnit člověka ve zvíře. Díky lekcím v laboratoři by Mildred měla umět připravit lektvary. Ovšem vždy splete přísady a hotová tekutina nikdy neodpovídá zadání.

4.2 Srovnávací analýza vybraných čarodějnic a čarodějů

Tab. č. 1: Srovnávaná kritéria

Jméno čarodějnice/ čaroděje	Původ	Věk	Lokace	Vzhled	Oděv
Jadis – Bílá čarodějnice (Letopisy Narnie)	S magickými schopnostmi narozena, z matčiny strany džinna, z otcovy strany rod obrů	několik století	Londýn, Narnie - paralelní svět se světem reálným	Krásná, stále mladá, vysoká, štíhlá, dlouhé vlasy, bílá pleť, červená ústa	Zlatá koruna, šaty, bílá kožešina
Harry Potter (Harry Potter a Kámen mudrců)	Potomek čarodějů	11 let	Londýn, Bradavice - paralelní svět se světem reálným	Malý, štíhlý, krátké černé vlasy, zelené oči, brýle, na čele jizva ve tvaru blesku	Školní uniforma – černý hábit, špičatý klobouk
Čarodějka ze Severu (Čaroděj ze země Oz)	X	velmi vysoký	Země Oz – Sever	Menší postavy jako dítě, vrásčitá tvář, bílé vlasy, příjemný hlas	Bílé šaty s hvězdami, špičatý bílý klobouk s rolničkami
Čarodějnice z Východu (Čaroděj ze země Oz)	X	velmi vysoký	Země Oz – Východ	X	Špičaté stříbrné střevíce
Čarodějka z Jihu – Glinda (Čaroděj ze země Oz)	X	velmi vysoký	Země Oz – Jih	Krásná, mladistvý vzhled, rudé vlasy, modré oči	Bílé šaty
Čarodějnice ze Západu (Čaroděj ze země Oz)	X	velmi vysoký	Země Oz – Západ	Vyzáblá, jedno oko	X
Mildred Virválová (Čarodějnice školou povinné)	Rodiče obyčejní lidé	přibližně 11 let	Akademie - blíže neurčená oblast	Vysoká, štíhlá, dlouhé vlasy spletené v copy	Černá uniforma, róba, špičatý klobouk, černá obuv, sportovní stejnokroj

Tab. č. 2: Srovnávaná kritéria

Jméno čarodějnice/ čaroděje	Kladné povahové rysy	Záporné povahové rysy	Magické předměty	Nadpřirozené schopnosti	Kouzla
Jadis – Bílá čarodějnice (Letopisy Narnie)	X	Pyšná, nelítostná, manipulativní, nenasytá, zákeřná, zlomyslná, dobytvačná, krutá	Zlatá hůlka, nůž	Velká fyzická síla, umí číst myšlenky	Přeměňuje tvory v kámen, zaříkadlem cokoliv zboří, proměňuje věci
Harry Potter (Harry Potter a Kámen mudrců)	Dobrosrdečný, přátelský, zvědavý, nápaditý, skromný, houževnatý, slušný, statečný	Lenost v učení, nedbalý školních zákonů	Dřevěná hůlka, kotlík, neviditelný plášť, koště, kouzelnické knihy, sněžná sova	Vnitřní propojení se zápornou postavou Voldemortem, umění mluvit s hady	Míchání lektvarů, přeměna zvířete v předmět, začaruje předmět, aby se pohyboval
Čarodějka ze Severu (Čaroděj ze země Oz)	Hodná, přátelská, usměvavá, upřímná, připouští neznalost	Nesebevědomá, bojácná	Klobouk měnící se na tabulku s radou	Dokáže zmizet	Magickým polibkem ochrání danou osobu před násilím
Čarodějnice z Východu (Čaroděj ze země Oz)	X	Zlá, krutá, zlomyslná.	Stříbrné střevíce	X	Očarování předmětů a lidí
Čarodějka z Jihu – Glinda (Čaroděj ze země Oz)	Dobrosrdečná, laskavá, usměvavá, empatická, vstřícná, moudrá, vlídná, ochotná, spravedlivá	X	X	Velmi mocná	Pravděpodobně zná tajemství věčného mládí
Čarodějnice ze Západu (Čaroděj ze země Oz)	X	Zlá, krutá, nelítostná, vznětlivá, lstivá, nenasytá, obává se tmy a vody	Stříbrná píšťalka, zlatá čepička	Okem dohlédne jakkoliv daleko	Při kouzlení s čepičkou vyslovuje zaříkadlo, čímž přivolá okřídlené opice
Mildred Virválová (Čarodějnice školou povinné)	Houževnatá, upřímná, morální, touha být lepší, statečná, přátelská	Nedbalá, nešikovná, stydlivá, obává se tmy	Koště, kotě, čarodějnické knihy	X	Přeměna člověka ve zvíře, čarování z knih, příprava lektvarů

4.2.1 Původ

Původ každého z čarodějů je svým způsobem specifický nebo není známý.

4.2.2 Věk

Srovnávání čarodějnic a čaroděje se dělí do dvou skupin – buď jsou velmi mladí (Harrymu Potterovi a Mildred Virvátové je 11 let) nebo je jejich věk velmi vysoký (všechny ostatní čarodějnice).

4.2.3 Lokace

Všechny čarodějnice i kouzelník jsou situováni do smyšlených míst imaginárních světů. Čarodějka ze Severu, Čarodějka z Jihu, Čarodějnice z Východu a Čarodějnice ze Západu pochází ze stejné vymyšlené lokace, ze země Oz. U Harryho Pottera a Jadis se menší část děje odehrává i v reálném světě, shodou okolností se jedná u obou postav o Londýn.

4.2.4 Vzhled

Svou krásnou tvář vyniká čarodějnice Jadis a čarodějka z Jihu, obě jsou stále mladé. Ošklivý vzhled lze pozorovat u čarodějky ze Severu a čarodějnice ze Západu. Prostou a obyčejnou tvář má Harry Potter a Mildred Virvátová. Přestože jsou oba velmi štíhlí až hubení, výškově jsou rozdílní. Čarodějnice z Východu nemá v příběhu žádný popis týkající se jejího zevnějšku.

4.2.5 Oděv

Velice podobný oděv má čarodějka ze Severu a čarodějka z Jihu, obě nosí bílé šaty. Velmi podobný zevnějšek má i Jadis (šaty, bílá kožešina). Naopak do černých hábitů

a černých špičatých klobouků jsou oděni Harry Potter a Mildred Virvátová. Obuv je zmíněna pouze u čarodějnice z Východu a Mildred Virvátové, v ničem se neshoduje.

4.2.6 Kladné a záporné povahové rysy

Zde se dělí čarodějnice a čaroděj na skupinu záporných postav, sem patří Jadis, čarodějnice z Východu a čarodějnice ze Západu. Tyto osoby se projevují především svou krutostí, zlomyslností, touze po větší moci, zlými úmysly a skutky. Skupina kladných postav, kam náleží Harry Potter, Mildred Virvátová, čarodějka ze Severu a čarodějka z Jihu, se vyznačuje vlastnostmi jako upřímnost, dobrosrdečnost, přátelskost a houževnatost. Z druhé skupiny lze vydělit podskupinu, v níž se nachází čarodějka z Jihu a čarodějka ze Severu. U těchto dvou postav lze z kladných povahových vlastností vyčíst téměř stejné rysy, toto je možné vysvětlit jejich dlouhověkostí a čarodějnickým nadhledem. Negativní vlastnosti u Harryho Pottera a Mildred Virvátové jsou lidštější, snáze pochopitelné, bližší lidským rysům. Vlastnosti ostatních čarodějnic jsou více ovlivněny kouzelnickým prostředím a magií.

4.2.7 Magické předměty

Každá z postav má svůj specifický magický předmět. Hůlku vlastní jen Jadis a Harry Potter, u ostatních nebyla v příbězích zmíněna, přesto je možné, že ji vlastní. Velice podobné kouzelnické vybavení má Harry Potter s Mildred Virvátovou. Oba vlastní a používají koště, mají čarodějnické knihy a chovají osobní zvíře. U Harryho se jedná o sněžnou sovu, u Mildred o mourováté kotě. U čarodějnic, které mají zlou povahu, Jadis, čarodějnice z Východu a čarodějnice ze Západu, lze vyzorovat, že kouzelné předměty, které mají ve vlastnictví a jsou pro ně klíčové, mají stříbrnou či zlatou barvu (zlatá hůlka, zlatá čepička, stříbrné střevíce, stříbrná píšťalka).

4.2.8 Nadpřirozené schopnosti

U hrdinů se neshoduje žádná nadpřirozená schopnost, každá z postav má svůj specifický talent a vlohy. Mildred Virvátová, která má lidský původ, neoplývá žádnou speciální schopností.

4.2.9 Kouzla

Mildred Virvátová a Harry Potter používají podobnou magii při míchání lektvarů. Dále společně s Jadis dokáží přeměňovat tvory či lidi na jiné věci. Každá z ostatních postav má svoje specifická kouzla stejně jako nadpřirozené schopnosti.

4.2.10 Shrnutí

Všechny analyzované čarodějnice a čaroděj se dají rozdělit do tří kategorií. První skupina je Harry Potter a Mildred Virvátová, kteří jsou velice podobní původem, věkem (přibližně 11 let), zevnějškem, kladnými povahovými rysy i některými schopnostmi nebo kouzly (míchání lektvarů, přeměňování tvorů). Jedná se o mladé hrdiny, kteří mají povahové vlastnosti blízké lidem. Vzhledově jsou nevýrazní.

Druhou skupinu tvoří čarodějka ze Severu a čarodějka z Jihu, které přestože na první pohled vypadají odlišně, tak mají podobných několik společných rysů. Obě jsou velmi staré, pochází ze země Oz a převažují u nich kladné povahové rysy. Stejně tak jsou laděné do bílých barev. Na rozdíl od první skupiny jejich vlastnosti jsou spíše čarodějnické povahy, ne tolik lidského rázu.

Třetí skupina sestává z Jadis, čarodějnice z Východu a čarodějnice ze Západu, které jsou všechny velice zlé a převažují u nich záporné povahové rysy. Jsou kruté, zlé, nelítostné a zlomyslné. Liší se pouze zevnějškem, Jadis je krásná a mladá, čarodějnice ze Západu je ošklivá, jednooká a vyzáblá, o čarodějnici z Východu nemáme bližší informace.

5 Závěr

Již v počátku své práce jsem shledala, že historie čarodějnic je dle faktických podkladů děsivější, než jaká je všeobecná znalost mezi lidmi. Největší rozmach a zviditelnění magie proběhlo v evropských státech zejména v 16. a 17. století. Poukázala jsem zde na nařčení, soudy, kauzy a tresty čarodějnic a čarodějů. Dále jsem podrobněji rozvedla vnímání čarodějnictví v Anglii, Skotsku, Irsku a v Severní Americe. Následný současný pohled na čarodějnice odkrývá kultury působící v dnešním světě a jejich pohled na magii včetně tradic, uctívaných svátků, obřadů a používaných předmětů.

Uvedením náhledu do dětského vnímání literárních předloh je docíleno zviditelnění důležitosti rozvoje a neomezování dětské fantazie. Díky citované literatuře autorky Svatavy Urbanové jsem mohla uvést sedm vhodných přístupů, jak dítě pozitivně seznámit s literaturou.

Rozlišením odborných žánrů jsem vydělila oblasti, ve kterých se nachází tematika čarodějnictví v dětské literatuře. Vymezením slovníkového pojmu čarodějnice jsem odkryla všeobecný pohled na osoby praktikující magii. Srovnáním postav čarodějnic a čarodějů ve starší a současné anglické dětské literatuře jsem shledala, že zatímco dříve byly čarodějnice a čarodějové vykreslováni jako postavy s negativními vlastnostmi a odpudivým vzhledem, nyní jsou mladší, sympatičtí a čtenářem pozitivně vnímáni. Praktikování magických obřadů, používání kouzel a předmětů se výrazně odlišuje od reálné magie, která je praktikována ve skutečném světě, což je možné shledat na základě kapitoly o čarodějnicích v současnosti a jejich víře.

Veškeré poznatky z rozboru jednotlivých čarodějnic a čaroděje jsem vložila do tabulky, z níž jsem vyvodila patřičné závěry včetně společných i rozdílných rysů a rolí čarodějnic. Z tohoto shrnutí lze usoudit, že čarodějnice a kouzelníci mohou být dětem představeni na základě vzhledu, povahy, prostředí, oděvu, vlastností či používané magie. Záleží na potřebách učitele, kterou z variant zvolí.

Svůj hlavní úkol jsem splnila, neboť rozbořením jednotlivých kouzelnických postav se mi zdařilo na základě společných i rozdílných rysů rozdělit magické postavy do tří kategorií na základě stanovených kritérií. První skupinu jsem vyčlenila Harry Potterovi a Mildred Virvátové, neboť se jeví podobně, a to nejen věkem, ale i zevnějškem, kladnými

povahovými rysy i některými schopnostmi a kouzly. Povahové vlastnosti mají velmi blízké lidem. Druhá skupina je odlišná a patří do ní čarodějka ze Severu a čarodějka z Jihu. Obě jsou velmi staré, pochází ze stejného prostředí, převažují u nich kladné vlastnosti, které jsou spíše čarodějnického rázu. Třetí skupina sestává z Bílé čarodějnice, čarodějnice z Východu a čarodějnice ze Západu. Tyto postavy jsou velmi zlé, kruté a zlomyslné. Liší se pouze vzhledem.

Věřím, že moje práce bude užitečná a využijí ji kolegové, kteří budou ve svých hodinách pracovat s tematikou čarodějnictví. Lze ji využít i jako základ pro vytvoření pracovních listů a cílů hodin.

6 Resumé

Tato diplomová práce pojednává o čarodějnicích a kouzelnících v dětské literatuře pocházející z anglických zemí. Hlavní část práce vychází z historického základu čarodějnictví a následně se soustředí na magické postavy, vystupující v pohádkách a příbězích.

Cílem diplomové práce bylo na základě kritérií stanovit typy čarodějnic a čarodějů vystupujících v dětské literatuře. Postavy, na jejichž základě byla provedena analýza, byly vybrány ze čtyř populárních dětských knih. Výsledkem je rozdělení čarodějnic a kouzelníků do tří kategorií, z nichž každá je definována svými charakteristickými rysy.

Resumé

This thesis deals with the witches and wizards in children's literature from English countries. The main part of the work is based on the historical background of witchcraft and then focuses on the magical characters, appearing in fairy tales and stories.

The aim of this thesis was based on the criteria to determine the types of witches and wizards act in children's literature. Analyzed characters were selected from four popular children's books. The result is a division of witches and wizards into three categories, each of which is defined by its characteristic features.

7 Seznam použité literatury

BAUM, L. *Čaroděj ze země Oz: Wonderful wizard of Oz*. Překlad Monika Vosková. Praha: Garamond, 2005, 305 s. ISBN 80-863-7981-7.

FARRAR, Dagmar. *Čarodějnictví dnes: rukověť moderního čaroděje*. 1. vyd. Překlad Lily Císařovská. Praha: Ivo Železný, 1996, 212 s. ISBN 80-237-2413-4.

HILSKÝ, Martin. *Shakespeare a jeviště svět*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2010, 909 s. ISBN 978-802-0018-571.

LEWIS, C. *Letopisy Narnie*. 2. vyd. Překlad Veronika Volhejnová. Praha: Fragment, 2009, 676 s. ISBN 978-80-253-0952-0.

MOCNÁ, Dagmar. *Encyklopedie literárních žánrů*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2004, 699 s. ISBN 80-718-5669-X.

MURPHY, Jill. *Čarodějnice školou povinné*. Překlad Michaela Tychtlová. V Praze: XYZ, 2012, 100 s. ISBN 978-80-7388-708-7.

MURPHY, Jill. *Čarodějnice školou povinné, Mildred opět zasahuje*. Překlad Tomáš Bíla. V Praze: XYZ, 2013, 97 s. ISBN 978-80-7388-752-0.

RAGACHE, Claude-Catherine a Francis PHILLIPPS. *Mýty a legendy: vlci, draci, bájná zvířata*. Překlad Evžen Lukeš. Bratislava, 1991, 144 s. ISBN 80-852-6507-9.

ROWLING, J. *Harry Potter a kámen mudrců*. 3. vyd. Překlad Vladimír Medek. Ilustrace Galina Miklínová. Praha: Albatros, 2002, 284 s. ISBN 80-000-1040-2.

SOANES, Catherine a Sara HAWKER. *Compact Oxford English dictionary of current English*. 3rd ed., revised. New York: Oxford University Press, 2008, 1210 p. ISBN 978-019-9532-964.

STREETER, Michael. *Čarodějnictví: tajné dějiny*. Překlad Jaroslava Kočová. Praha: Mladá fronta, 2008, 192 s. ISBN 978-80-204-1650-6.

STREIT, Jakob. *Proč děti potřebují pohádky*. 1. vyd. Překlad Milada Luňáčková. V Praze: Baltazar, 1992, 79 s. ISBN 80-900-3074-2.

ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Hon na čarodějnice: západní a střední Evropa v 16. - 17. století*. 1. vyd. Ilustrace Zdeněk Mézl. Praha: Svoboda, 1986, 253 s. Členská knihnice.

URBANOVÁ, Svatava. *Sedm klíčů k otevření literatury pro děti a mládež 90. let XX. století: reflexe české tvorby a recepce*. Olomouc: Votobia, 2004, 457 s. ISBN 80-704-2668-3.

Bible svatá, aneb, Všecka svatá písma Starého i Nového zákona podle posledního vydání kralického z r. 1613. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1963.

8 Seznam tabulek

Tab. č. 1: Srovnávaná kritéria

Tab. č. 2: Srovnávaná kritéria